

זכר לְכַבֵּר, מִשּׁוּם דְּגִדּוּל לֹא סֵלִיק בְּשָׂרֶיהָ הֵייא זְכוּ, ורבונו מודים במילת גדול שרוחץ ביום השלישי, כיון שבגדול יש ראה גמורה מהפסוק שביום השלישי חלש הוא (מזרחי בראשית יח, א; שפת אמת).

אף מְרַחֲצִין מִבְּעֵי לֵיָהּ, ואמנם גם בברייתא שמבואר בה כדברי רבא נאמר 'מרחיצין' ולא 'אף מרחיצין', אך כיון שדייק מהמשנה שלא כדבריו, בהכרח הברייתא משובשת (רשב"א).

דַּאי סֵלְקָא דַּעְתָּךְ הִרְחַצְתָּ מִיָּלָה מִי גֵרַע מִחֲמִין עַל גִּבֵּי מִכָּה, שאם מדובר בהרחצת מילה, איך רבנו אסורים ביום השלישי, הרי מותר לתת חמין על גבי מכה, אם כן ודאי שמוותר לתת על המילה גם ביום השלישי (רשב"א; תוס' בפי' ראשון). או שהראיה אפילו לראב"ע, שאם מדובר בהרחצת מילה ומשמע שמתיר רק בשלישי מפני סכנה, והרי מותר לתת חמין אפילו על מכה שאין בה סכנה (תוס' בפי' שני). או שהראיה, שאם מדובר בהרחצת מילה, מדוע אמר ת"ק את דבריו דוקא במילה, יאמר דינו על כל מכה וכל שכן על מילה (רשב"א).

הִלְכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה זְכוּ. ■ להלכה, בזמננו אין רוחצים הן לפני המילה והן לאחריה, שנשתנו הטבעים ואין סכנה לנימול אם לא ירחצוהו (שו"ע א"ח שלא, ט ומשנ"ב שם, לא, וראה רמ"א שם שבמדיניותיהם היה צורך גדול בדבר, והתירו לרוחץ בחמין שהוכנו מאתמול קודם המילה).

וּשְׂמוּאֵל אָמַר נוֹתֵן חוּץ לְמִכָּה וְשׁוֹתֵת יוֹרֵד לְמִכָּה, שעל המכה אסור לתת חמין ושמן מעורבים יחד, אלא נותן חוץ למכה ושותר לעיל למכה, אבל שמן מותר לתת אפילו על המכה, וכמבואר (קיא, א), שכיון שדרך הבריאים לסוך שמן, לא ניכר שעושה כן לרפואה (תוס'). וכן חמין לבד מותר (ב"ח א"ח שכז, יג; משנ"ב שכה, עד). ויש סוברים, שאסור לתת גם חמין לחוד או שמן לחוד, ומה שמבואר לעיל שמוותר, היינו לסוך כמות מועטה שאינו ניכר שזהו לרפואה, אבל כאן מדובר שנותן כמות מרובה, ואסור גם כל אחד בפני עצמו (ע"פ ר"ז שליט גיבורים א, בשם פסקי הרא"ד, וב"ח א"ח שכז, א, וב"ח שם בדעת הרא"ש והטור). ויש סוברים שתלוי בסוג השמן, שלעיל מדובר בשמן שהבריאים רגילים לסוך בו, ואילו כאן מדובר בשמן שבריאים לא רגילים לסוך בו, וניכר שסך בו לרפואה (ב"ח שם, בדעת הרמב"ם והסמ"א).

■ להלכה, אין נותנים שמן וחמין מעורבים יחד, אבל נותן הוא חוץ למכה ושותר ויורד לתוכה [כשמואל] (שו"ע א"ח שכה, כב), אבל כל אחד בפני עצמו מותר לתת אפילו על המכה [כתוס'] (משנ"ב שם, עד). ודוקא בזמננו, שהיו רגילים בסיכת שמן גם שלא לצורך רפואה, אבל בזמננו שאין רגילים בסיכת שמן כלל, ניכר לכל שהוא סך לרפואה, ואסור (רמ"א שם שכז, א ומשנ"ב שם ד), אבל בגמר מכה מותר לסוך בשמן (משנ"ב שכה, ע, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שכז הע' 4 ו-1 שכח הע' 73, אם מותר לסוך ידדים בשמן כדי שלא יתיבש העור, סיכה למניעת גידורים, וסיכת תינוקות).

הֵתֵם מִשּׁוּם סְחִיטָה, ואפילו חמין לחוד אסור. ודוקא מים לחוד אסור, אבל שמן לחוד מותר, שדוקא מים שהם מלבנים אסור סחיטה שלהם הוא משום 'מלבן', ואסור בין אם צריך למים ובין אינו צריך למים, אבל שאר משקים שאינם מלבנים, אסור סחיטה שלהם הוא משום 'מפרק' שהוא תולדה של 'דש', ודוקא אם צריך למשקים הבלועים יש חשש שיסחט לצורך המשקים, אך כאן במוקד, אין חשש שמא יסחט לצורך המשקים (מג"א שכה, כד, ומחצית השקל שם. וראה בבאוריים לעיל קיא, ב ד"ה אסור להדוקיה).

מִשְׁנֵה. מְרַחֲצִין אֶת הַקֶּטָן בֵּין לִפְנֵי הַמִּיָּלָה וּבֵין לְאַחַר הַמִּיָּלָה, במקום שנהגו להרחיצו (מאירי לעיל קלג, א; רמב"ם מילה ב, ח) ביום המילה (ריטב"א), לפני המילה – לחזקו, לאחריה – לרפואתו (תפארת ישראל יכ"ח). ומבואר בגמ' להלן, שסכנה לקטן שנימול אם לא רוחצים אותו. וטעם היתר הרחיצה לפני המילה, שאמנם אין סכנה למולו אם לא ירחצוהו, אבל כיון שאנו יודעים כי אנו עתידים להתיר שבות של רחיצה ולהתיר רחיצתו לאחר המילה, חוכא ואטלולא היא לאסור לפני המילה (רשב"א). ויש סוברים, שאף קודם המילה יש סכנה אם לא ירחצוהו (רמב"ם שבת ב, יד, ומילה שם. וראה ערוך השלחן א"ח שלא, י).

ואפילו אם לא היו מים חמים מוכנים לרחיצה, מותר לו למול, שהרי מילה דוחה שבת וסכנת נפשות דוחה שבת, ואין איסור למול ועל ידי זה להביא עצמו לידי מצב של פיקוח נפש, ואחרי שנימול מותר אפילו לישראל לחמם מים לרוחצו, שהרי פיקוח נפש אם לא ירחצוהו (רמב"ן; רא"ש בדעת הר"ף ומאירי כאן, ועיין לעיל קלג, א ד"ה לועס בשנינו מה שכתבנו בה). ויש סובר, שאסור לישראל לחמם, ש'סכנה' שאומרת הגמ' היא לאו דוקא סכנה ממש, והתירו רק חימום על ידי גוי (תוס' ר"ד כאן).

מְרַחֲצִין אֶת הַקֶּטָן בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי זְכוּ, וכל שכן ביום השני, שסכנת יום שני חמורה מסכנת יום שלישי. אך חולשת היום השלישי גדולה מחולשת היום השני, לפי שכח הנימול תשש לאחר יום נוסף של כאב, ולפיכך המתינו שמעון ולוי בני יעקב להלחם באנשי שכס עד ליום השלישי ממילתם (רמב"ן; מאירי קלג, א; ר"ן; ש"ך י"ד רסו, יח, בדעת רש"י לעיל פו, א). ויש סובר, שיום שלישי דוקא, אבל לא ביום השני, שהיום השלישי קשה יותר מהיום השני (מאירי בשם יש חולקין; מגיד משנה שבת ב, יד, בדעת הרמב"ם מילה ב, ח; ש"ך שם בדעת הרשב"ץ).

סֶפֶק - שספק אם נולד בחודש תשיעי ומילתו דוחה שבת, או נולד בחודש שמיני שהוא כאבן בעלמא ואין מילתו דוחה שבת (רש"י). ויש סוברים, שספק' הכוונה לנולד בין השמשות בכניסת או ביציאת שבת, שספק אם יש שמיני שלו בשבת (מאירי ורעק"א. ותמוה על רש"י שבגמ' להלן קלו, א מבואר, שבספק נולד בחודש שמיני נימול בשבת ממה נפשך, שגם אם הוא בן שמונה שעתידי למות, דינו כמות וכמתך בשר ואין כאן חבורה).

זְכוּ וְאֶנְדְּרוּגִינוּס, הוא מי שיש לו גם סימני זכרות וגם סימני נקבות (רשב"ם ב"ב כזו, א). ו'טומוס' לא הוצרכה המשנה לפרש דינו, משום שממה נפשך, קודם שנקרע העור שעל גבי הערוה פשיטא שאסור למולו, שמא ימצא נקבה וחילל שבת לחינם, ואם נקרע העור והתברר שהוא זכר, פשיטא שמוותר למולו כשאר זכר, אף שאינו מוליד (תפארת ישראל בועז ב).

גְּמָרָא. רב יהודה זְכוּ וְרַבָּה פַּר אַבּוּה דְאִמְרֵי תְרִינְהוּ זְכוּ, ולדעתם ת"ק ורבא"ע נחלקו בשני דינים, האחד, ש'לת"ק גם ביום הראשון מותר רק לזלף, ולרבא"ע רוחץ, והשני, ש'לת"ק ביום השלישי אסור אפילו לזלף, ולרבא"ע מותר אפילו לרוחץ (רשב"א בדעת רש"י). ויש שפירש, שגם רבא"ע מודה שביום הראשון מותר רק לזלף, ונחלקו על היום השלישי, ש'לת"ק אסור לזלף ביום השלישי, ולרבא"ע מותר (מהרש"א בדעת רש"י). ויש שפירש, שלא נחלקו לענין היום השלישי, אלא ש'לת"ק הן ביום הראשון והן ביום השלישי מותר רק לזלף, ולרבא"ע הן ביום הראשון והן ביום השלישי מותר אפילו לרוחץ (רשב"א).